

Makale Bilgisi: Albanan, I. (2025). Sembolizm Bağlamında Antik Çağ'dan Bugüne "Lituus". DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, ss.435-462	Article Info: Albanan, I. (2025). "Lituus" from Antiquity to the Present in the Context of Symbolism. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:1, pp.435-462
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1617869	DOI: 10.69878/deuefad.1617869
Gönderildiği Tarih: 11.01.2025	Date Submitted: 11.01.2025
Kabul Edildiği Tarih: 28.03.2025	Date Accepted: 28.03.2025

SEMBOLİZM BAĞLAMINDA ANTİK ÇAĞ'DAN BUGÜNE "LITUUS"

Işık Albanan*

ÖZ

Tarih süresince doğası gereği insanlar nesnelere kendilerine göre anlamlar yüklemiştir. Bu şekilde nesneleri sembolleştirerek toplumları içinde güç elde etmeye çalışmışlardır. Güç elde etme ve belli bir ideoloji uğruna sembolleştirilen nesnelerden biri de ucu kıvrık sopa anlamına gelen "Lituus"tur. Latince bir kelime olan "Lituus'un" üç anlamı vardır. İlk anlamı çobanlara ait bir sopa olmasıdır. Sopa'nın kıvrık ucu sayesinde hayvanları yönlendirmede kolaylık sağlamıştır. Bu sebeple de çobanlar tarafından geçmişten günümüze kadar kullanılagelmiştir. Zamanla çobanlık mesleği tanrısallık ile bağlantılı gösterilerek sıradan bir çoban sopası olan "Lituus" tanrıların, bilicilerin, din adamlarının ve yöneticilerin asası haline gelmiştir. Böylece "Lituus" ikincil anlamını kazanmıştır. "Lituus'un" asa olarak kullanımı da tıpkı çoban sopası gibi uzun soluklu olmuştur. "Lituus" üçüncü anlamını ise Roma döneminde kazanmıştır. Roma döneminde "Lituus" adı verilen nefesli bir müzik aleti üretilmiştir. Form olarak "Lituus'a" benzer şekilde olduğu için bu adı alan müzik aleti törenlerde ve orduda kullanılmıştır. Bu müzik aleti çıkardığı bir yandan ilahi bir yandan ürkütücü ses nedeniyle farklı toplumlarda da gerek düşmana korku salma gerekse zafer vurgusu amacıyla kullanım görmüştür. Bugün hala müzikte çalınması oldukça zor olan bu müzik aletinin çıkardığı tını, gizemli etkisini korumaya devam etmektedir. Makalede özü gereği sembolleştiren bir varlık olarak insanın "Lituus" kelimesine ne anlamlar yüklediği, onu nasıl ilk amacından farklı bir anlama dönüştürdüğü ele alınmıştır. Birbirinden farklı gibi görünen bu anlamların aslında tek bir nokta olan insanın toplumda güç elde etme amacında toplandığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Lituus, Çoban Asası, Asa, Müzik Aleti

* Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, camilla.9035@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8977-4613

“LITUUS” FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT IN THE CONTEXT OF SYMBOLISM

ABSTRACT

Throughout history, people have attributed meanings to objects by their nature. In this way, they tried to gain power in their societies by symbolizing objects. One of the objects symbolized for the sake of gaining power and a certain ideology is the “Lituus”, which means a curved stick. The Latin word “Lituus” has three meanings. Its first meaning is that it is a stick belonging to shepherds. The curved end of the stick made it easier to direct animals. For this reason, it has been used by shepherds from past to present. Over time, the shepherding profession was associated with divinity and the “Lituus”, an ordinary shepherd's staff, became the staff of gods, seers, priests and administrators. Thus, “Lituus” acquired its secondary meaning. The use of the “Lituus” as a staff, like the shepherd’s crook, lasted a long time. “Lituus” gained its third meaning during the Roman period. During the Roman period, a wind musical instrument called “Lituus” was produced. This musical instrument, which took its name because its form was similar to the “Lituus”, was used in ceremonies and in the army. This musical instrument has been used in different societies to both instill fear in the enemy and to emphasize victory due to its divine and frightening sound. The tone produced by this musical instrument, which is still very difficult to play in music today, continues to maintain its mysterious effect. In the article, it is discussed what meanings humans, as a symbolizing being by nature, attribute to the word “Lituus” and how they transform it into a meaning different from its original purpose. It is seen that these meanings, which seem to be different from each other, are actually gathered around a single point, which is the human being's aim to gain power in society.

Keywords: Lituus, Shepherd’s Stick, Scepter, Musical Instrument

1. GİRİŞ

Çağlar boyunca insanlar -toplumları ve kültürleri ne olursa olsun- nesnelere anlamlar yüklemişlerdir. Zamanla bu nesneler esas işlevlerinden sıyrılıp evrilerek başka anlamlara sahip olmuşlardır. Böylece insanlar, yaşadıkları toplumda veya kültürde kendi amaçları doğrultusunda esas anlamından farklılaştırıp, dönüştürdükleri bu nesnelerle bazı mesajlar vermişler, güç ve yetkinlik kazanmaya çalışmışlardır.

Ünlü Hellen filozof Aristoteles (2016, s. 3), insanı “sosyo-politik hayvan” olarak tanımlamaktadır. İnsan tarih süresince hem sosyal hem de politik yönleri sebebiyle uygarlıklar inşa etmiş ve meydana getirdiği bu uygarlık içinde de belli bir konuma gelmeye ve güç elde etmeye çalışmıştır (Cassier, 2005, s. 37). Bu bağlamda insan bu gücü somutlaştırma ve görsel hale getirme yoluna gitmiştir. Bu yolda onun en büyük yardımcısı kendince anlamlar verdiği, simgeleştirdiği nesneleri kullanmak olmuştur. Alman filozof Cassier de (2005, s. 37) insanı “simgeleştiren hayvan” olarak yorumlamıştır. İnsan sosyal ve politik bağlamda güç, statü elde etme adına nesneleri simgeleştirerek oluşturduğu sembollerle belli bir mesajı zihinlere kazımaya uğraşmıştır (Cassier, 2005, ss. 37-38).

Eski çağlardan günümüze kadar insanlar sayısız semboller kullanagelmişlerdir. “İcat edilmiş gelenekler” kavramıyla sıkı bir ilişki içinde olan semboller, belli bir ritüelin, kültürün, törensel davranışın ve toplumların parçaları haline gelmiş ve böylece politik olarak güçlenmenin temel unsurları olmuştur (Cattini vd., 2017, s. 235). İşte bu sembollerden biri de ucu kıvrık, eğri sopa veya asa anlamına gelen “Lituus”tur. Birden çok anlama sahip olan Lituus bu anlamlarından evrilerek politik güç simgesi haline dönüşmüştür (Hobsbawm ve Roger, 2000, s. 6).

2. Lituus: Anlamları ve Formları

Lituus kelimesi Latince olup üç anlamda kullanılmıştır. Bu anlamlardan biri ve en temel anlamı çobanların kullandığı sopadır. Ucu kıvrık, eğik bir şekilde olan bu ahşap sopanın kıvrık kısmını çobanlar, boynuzlu hayvanları yönlendirmek amacıyla kullanmışlardır. Lituus kelimesinin ikinci anlamı, yol gösterme ve işaret verme amacıyla bilicilerin, din adamlarının ardından güç anlamında kralların ve yöneticilerin kullandığı asa çeşidi olmasıdır. Lituus kelimesinin son anlamı ise Roma döneminden itibaren bir müzik aleti olmasıdır (Bossert, 1957, s. 126; Roncalli, 1981, s. 124; Jannot, 1993, s. 231; Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 139; Maras, 2016, s. 37).

Üç anlam ve kullanım alanı yüklenen Lituus, genel form olarak uç kısmı kıvrık ve eğri şekilde ahşaptan bir sopadır. Zamanla ahşap üzerine metal kaplama veya direkt bronzdan yapılmışlardır. Formu ile ilgili tıpkı yapıldığı malzeme gibi değişikliklere uğramıştır. Bu şekiller temel, ana form bozulmadan ufak tefek değişimlerle gelişmiştir (Jannot, 1993, s. 231; Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 140).

Lituus’lar dört tipe ayrılmaktadır. İlk tip kapsamındaki Lituus’ların uç kısmı spiral şeklindedir. Bu tip çoğunlukla Mezopotamya örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. İkinci tipe ait Lituus’ların ucu hafif bir şekilde kıvrıktır. Gayet sade bir forma sahiptir. Çok sayıda örnekleri mevcuttur. Üçüncü tipe ait Lituus’lar form olarak Antik Hellen’de avcılarının kullandığı sopalar olan “lagobolon”a benzemektedir. Greko-Roma tip diye de adlandırılabilir. Örnekleri daha çok Etrüsk eserlerinde gözlenmektedir. Betimlerden yola çıkarak bu tipin özellikle “augur” olarak adlandırılan Etrüsk bilicileri tarafından kullanıldığını söylemek mümkündür. Dördüncü tipe ait Lituus’lar ise form olarak “r” harfine benzemektedir (Şekil 1) (Jannot, 1993, s. 231; Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 140).

Şekil 2- Lituus Formları Çizimi (Maras, 2016, s. 4)

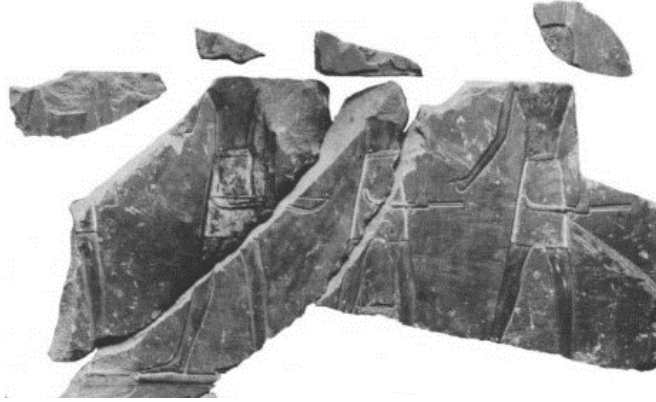
Jannot (1993, s. 231), Ambos ve Krauskopf (2008, s. 140) gibi araştırmacılar tarafından Lituus dört tipe ayrılrsa da görüldüğü gibi aralarında belirgin farklar bulunmamaktadır. Temel form, uç kısmı kıvrık bir sopadır. Lituus ile ilgili esas olarak üzerinde durulması gereken üç farklı anlama sahip olması, diğer bir deyişle ona bu anlamların verilmesidir. Kullanım olarak bu anlamlar her ne kadar birbirinden farklı gözüktse de dikkatli bir gözle konunun örnekleri üzerinde durulduğunda, aslında bu farklılıklar bir noktada kesişmektedir

2.1. Çoban Sopası Olarak Lituus

Lituus olarak adlandırılan ve ahşaptan yapılma ucu kıvrık, eğri sopa ilk olarak çobanlar ve avcılar tarafından kullanılmıştır. Bu sopa bazı av sahnelerindeki betimlerde de karşımıza çıkmaktadır. Sopanın ucu kıvrık kısmı boynuzlu hayvanları idare etmede ve boynuzlarından tutup çekmede kolaylık sağladığından çobanlar tarafından tercih edilmekteydi (Hayes, 1990, s. 165; Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 127).

Lituus denince ilk akla gelen ucu kıvrık sopaydı. Geçmişte çoban ve avcılar tarafından kullanılmış bu ucu kıvrık sopalar hala bazı çobanlar tarafından kullanılmaktadır. Hem antik döneme hem günümüze ait eserlerde Lituus örnekleri bulunmaktadır. Bunlara tarihsel sıraya uyularak örnek vermek uygun olacaktır.

Antik Mısır'da bulunan ve 11. Hanedanlık Dönemi'ne (MÖ 2134-1985) tarihlendirilen steldeki av sahnesi iyi bir örnektir. Bir av anının betimlendiği sahnede vücutlarının üst kısımları çıplak olan erkek figürleri görülmektedir. Bu erkek figürlerinden ikisi ellerinde Lituus denilen ucu kıvrık sopalar tutmaktadır (Şekil 2) (Hayes, 1990, s. 105). Buradaki Lituus'lar avda kullanılmaları ve av hayvanını yakalamada önemli bir rol oynamaları sebebiyle sahnenin dikkat çeken öğelerinden biridir.

Şekil 3– Antik Mısır 11. Hanedanlık Dönemi’nden Av Sahnesi, Kahire Mısır Müzesi (Hayes, 1990, s. 105)

Hellen, Roma, Geç Roma ve Erken Hristiyanlık Dönemleri’ne ait sanat eserlerindeki av sahnelerinde nadir olarak Lituus betimi yer almaktadır. Bu dönemlerde Lituus betimleri çoğunlukla çobanlıkla ilgili betimlerde gözlenmektedir. Hellen Arcadia Birliği’ne ait ve MÖ 362 yılına tarihlendirilen gümüş sikkelerden birinin arka yüzünde Lituus betimi vardır. Sahnede çobanların tanrısı Pan sağ elinde lagobolon tipi Lituus tutmaktadır. (Şekil 3) (Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 139). Bu betim bir nevi Lituus’un çobanlar tarafından kullanıldığına kanıt niteliği taşımaktadır. Çünkü sahnede direkt olarak çoban tanrısının sembolü olarak gösterilmiştir.

Şekil 4 – MÖ 362 Tarihli Elinde Lituus Tutan Pan Figürlü Sikke (Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 140)

Şanlıurfa Haleplibahçe Mozaik Müzesi’nde sergilenen ve MS 194 yılına tarihlendirilen Amazonlar Villası’na ait mozaiklerden birinde Lituus betimi bulunmaktadır (Şekil 4) (Önal, 2017, s. 89). Mozaik parçası üzerinde betimlenen sahnede siyahı bir çoban figürü zebrayı yularından tutmuş götürmektedir. Sola dönük yürüyen erkeğin vücudunun üst kısmı cepheden gösterilmiştir. Gövdesinin üstü ve ayakları çıplaktır. Vücudunun alt kısmında çizgili turuncu renkli bir peştamal, şalvar benzeri bir giysisi vardır. Siyahı çoban sağ elinde omzuna dayadığı Lituus’u taşırken; sol eliyle yularından

tuttuğu zebrayı çekmektedir. Konu kapsamı için oldukça açık bir örnek olan sahneyi referans alarak Lituus'un bu dönemlerde çobanlık mesleğinde aktif şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür.

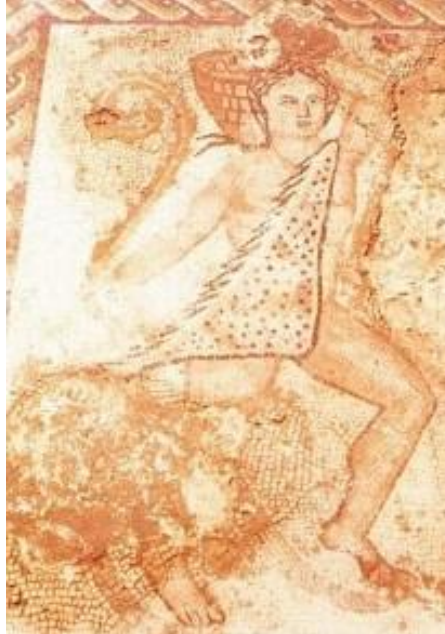
Lituus'un doğa, çobanlık ve av sahnelerinde yer almasıyla ilgili bir başka örnek ise MS 4. yüzyıl sonuna ve 5. yüzyıl başına tarihlendirilen İspanya'daki Bacchus Evi'ndeki bir mozaikte yer almaktadır (Şekil 5) (Blazquez ve

Şekil 5- Şanhurfa'dan Lituus Tutan Çoban Betimi (Önal, 2007, s. 89)

Monteguado, 1989, s. 119). Mozaik parçasındaki sahnede başında asma çelengi bulunan ve bir omuzundan tutturulmuş leopar kumaşla örtünmüş, yarı çıplak bir satyros betimlenmiştir. Sol ayak öne doğru atılmış, sol eliyle omuzuna dayadığı bir üzüm sepeti taşımaktadır. Figür sağ elinde bir Lituus tutmaktadır.

Antik dönemlerdeki farklı zaman dilimlerinden verilen örneklerden yola çıkarak Lituus'un bu dönemlerde oldukça sık kullanım görmüş bir nesne olduğu ifade edilebilir. Modern çağlara doğru gelindiğinde ise antik dönemlerdeki kadar yaygın olmasa da Lituus'un kullanım gördüğünü

Şekil 6 – İspanya Bacchus Evi'nden Lituus Tutan Satyros (Blazquez ve Monteguado, 1989, s. 120)

söylemek mümkündür. Örnek olarak 20. yüzyıla ait biri Fransa'dan diğeri Almanya'dan çekilmiş fotoğrafları örnek vermek mümkündür (Şekil 6) (Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 127). Fotoğraf karelerinde çobanların ellerinde ucu kıvrık çoban sopası tuttukları görülmektedir. Bu da bizlere Lituus'un" çoban sopası işlevini hala koruduğunu ve zaman zaman kullanıldığını gösteren bir işarettir.

Şekil 7 – 20. Yüzyılda Lituus Kullanan Çobanlar (Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 128)

Fakat politik bağlamda güç elde etme, dini açıdan tanrılarla iletişim kurma, onların temsilcisi rolünü üstlenme, bilicilik ve rahiplik pozisyonlarına vurgu yapma veya bu rolleri kendi bünyesinde toplama adına Lituus'un çoban sopası anlamı evrilmiş, bir dönüşüme uğramıştır (Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 128). Artık çobanlık; dini açıdan özel, tanrısal bir konuma oturtulmuştur. Tanrı adeta bir çoban rolünü üstlenirken, insanlar da onun sürüsü rolünü üstlenmiştir. Bu durum her kademedeki karşılığını bulmuştur. Örneğin; yöneticiler, krallar veya imparatorlar birer çoban gibi halkını diğer deyimle sürüsünü yönlendirmiştir (Akalin, 2016, s. 180; Kasap, 2020, s. 19). Böylece Lituus'un ikinci anlamı olan bilicilerin, rahiplerin ve yöneticilerin asası ortaya çıkmıştır. Anlamın bu şekilde evrilmesi, Lituus kelimesinin ilk anlamını kaybetmesine yol açmamıştır. Bu başlık altında değerlendirilen örneklerde bunu kanıtlar niteliktedir. Fakat birinci anlam yön değiştirip bir ikinci anlam kazanmıştır. Tabi ki yaratılan bu ikinci anlam birinci anlam ile hep iç içedir. Çoban sopası ve bilici, tanrı-kral asası anlamları iç içe geçerek kullanılmıştır. Örnekler üzerinden konuyu değerlendirmek daha net bir anlayış açısından elzemdir.

2.2. Bilici, Rahip, Tanrı ve Yönetici Asası Olarak Lituus

Lituus'un ikinci anlamını kazanması bir anda olmamıştır. Bu durum bir süreç olarak meydana gelmiş, kelimenin ilk anlamıyla iç içe geçerek gerçekleşmiştir.

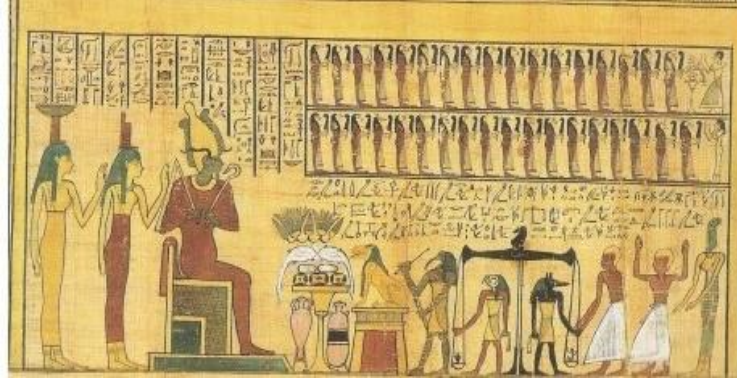
Hemen her toplumun kültüründe veya inancında çobanlık tanrısal yolda önemli bir yer tutmuştur. Örneğin; Antik Mısır'da Tanrı Horus, "iyi

çoban” sıfatıyla anılmış; Pers kökenli Mithra’da kendini “Tanrı’nın iyi çobanı” olarak tanımlamıştır (Akalin, 2016, s. 184). Çobanlık mesleğine yüklenen rol kutsal kitaplarda da geçmektedir. Tevrat’ta şu şekilde bir ifade geçmektedir: Yeşeya 40/11’de “İşte Rab gücüyle geliyor, kudretiyle egemenlik sürecek. Sürüsünü çoban gibi güdecek...” İncil’deki İbranilere Mektup 13/20’de “Esenlik veren Tanrı koyunların büyük çobanı, Rabbimiz İsa’yı sonsuza dek sürecek anlaşmanın kanıyla ölümden diriltti.” Kur’an-ı Kerim’de ise “Her biriniz çobansınız ve neticede kendi sürünüzden suâl olunacaksınız.” (Hamidullah, 2003, s. 754).

Görüldüğü gibi çobanlığa ve çoban rolüne tanrısal anlamlar yüklenmiştir. Bu durum çoban sopasının kullanım alanına da yansımıştır. (Ambos ve Krauskopf, 2008, ss. 127-128). Artık çoban sopası, çobanların kullandığı sıradan bir nesne olmaktan çıkıp insan sürülerini yönlendiren Antik dönem tanrıların, krallarının, “augur” denilen bilicilerin ve rahiplerin asası olmuştur (Delbrueck, 1929, s. 61; Schafer, 1989, s. 184). Kazanılan bu ikinci anlamın izlerine sadece antik dönemde değil, Orta Çağ’da, Rönesans’ta ve Modern Çağlar’da da rastlanmaktadır. Bu izler hem yazılı hem görsel kaynaklarda izlenebilmektedir. Yazıtlar Lituus isminin değişik toplumlarda farklı isimlerle anıldığını göstermekteyken; Homeros, Herodotus ve Ksenophon gibi antik yazarlar ise bilicilerin, kralların, tanrıların kullandığı Lituus ismini eserlerinde geçirmiştir (Ambos ve Krauskopf, 2008, ss. 127-128). Konuyla ilgili görsellerden seçilmiş örnekler ise kronolojik sırayla takip edilebilmektedir.

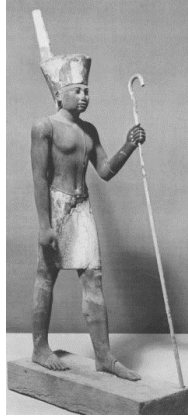
En erken dini anlam ve yöneticilik vasfı ile ilgili Lituus örneklerine, İsrail’deki Judah Çölü civarında yer alan ve MÖ 4. binin ortalarına tarihlendirilen bir mezarda rastlandığı düşünülmektedir. Buradan küçük boyutlarda ve bakırdan yapılmış Lituus olarak düşünülen asa parçaları ele geçmiştir (Hayes, 1953, s. 21; Bar-Adon, 1980, s. 248). Ardından Antik Mısır’daki MÖ 4. binin sonlarına tarihlendirilen eserlerde “heqa” asası olarak geçen Lituus betimi yer almaktadır. Antik Mısır dilinde Lituus’un karşılığı “heqa” asadır. Antik Mısır dilinde “heqa” aynı zamanda yönetici, kral kelimelerini de yazmak için kullanıldığından bu asa, güç ve yönetimle ilişkiliydi. Başlangıçta Yeraltı Tanrısı Andjety’nin sembolüken ardından Yeryüzü ve Gökyüzü’nün oğlu, Tanrı Osiris’e atfedilen sembollerden biri olmuştur (Hayes, 1953, s. 21).

Papirüslerde veya mezar duvarlarını süsleyen resimlerde Tanrı Osiris’in elinde bu asa görülmektedir (Şekil 7) (Hayes, 1953, s. 21). Şekil 7’de verilen mezar odasındaki duvar resimlerinden birinde tahtında oturan Tanrı Osiris sol elinde “heqa” asası denilen Lituus’u; sağ elinde ise kraliyet kırbağını tutarken betimlenmiştir.

Şekil 8 – Mısır’daki Bir Mezardan Tahtta Oturan ve Elinde Lituus Tutan Tanrı Osiris (Hayes, 1953, s. 21)

Mısır’da bu asa türü oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. MÖ 4. binin sonlarından MÖ 2. binin sonlarına kadar aktif olarak kullanıldığını Antik Mısır papirüsleri, duvar resimleri, heykelleri, lahitleri gibi birçok farklı sanat eserinde görmek mümkündür. MÖ 1962-1926 tarih aralığında hükümdarlık yapmış Firavun Se’n-Wosret’in heykeli iyi bir örnektir. Firavun başlıklı figürün vücudunun üst kısmı çıplak olarak betimlenmiştir. Sol ayağını öne doğru atmış figür sol elinde “heqa” asası ya da Latince karşılığıyla Lituus tutmaktadır (Şekil 8) (Hayes, 1990, s.193; Wilkinson, 2005, s. 8).

Şekil 9 – Elinde Lituus Tutan Firavun Se’n-Wosret, Kahire Mısır Müzesi, (Hayes, 1990, s. 193)

Bu asaların en ünlüsü ve gösterişlisi ise MÖ 1342 ile 1325 aralığında görevde bulunmuş Firavun Tutankhamun'un lahdinin kapağındaki betimde göze çarpmaktadır. Gösterişli başlığı bulunan firavun bir elinde kraliyet kırbağı, diğer elinde ise mavi ve sarı renklerle donatılmış altın bir "heqa" asası (Lituus) tutmaktadır (Şekil 9) (Walker, 1908, s. 19; Silvermann, 1978, s. 144; Wilkinson, 2005, s. 158)

Şekil 10 – Tutankhamun Lahdi, Kahire Mısır Müzesi (Hayes, 1990, s. 193)

MÖ 4. binin sonlarından itibaren Mezopotamya kültürlerinde "gamlu" adıyla anılan Lituus gerek tanrılar gerekse krallar, din adamları tarafından güç ve yöneticilik sembolü olarak kullanılmıştır. Özellikle Eski Babil Dönemi'nde (MÖ 2000-1595) Fırtına Tanrısı Amurru ile Doktorların Tanrıçası Gula'nın sembolleri olarak yer almıştır. Yine bu dönemde krallar tarafından kullanılmıştır (Collon, 1983, s. 252; Black ve Green, 2003, s. 130; Çoşkun, 2018, s. 11). Eski Babil Dönemi'nden MÖ 2. binin ortalarına ait bir mühür üzerinde Tanrı Amurru, elinde "gamlu" (Lituus) ile betimlenmiştir (Şekil 10) (Reiner, 1958, s. 41; Kupper, 1961, s. 7; Otto, 2000, s. 8).

Şekil 11 – Elinde "Gamlu" (Lituus) Tutan Tanrı Amurru (Otto, 2000, s. 8)

Ayrıca bu dönemde "apkallu" adındaki ve yarı balık veya yarı kuş şeklinde betimlenen dini yetkililer de "gamlu" ile betimlenmiştir. Onlar tarafından "gamlu" diğer adıyla Lituus şeytani güçlerden korunma ve ruhsal olarak şifalandırma, yol gösterme aracı olarak kullanılmıştır. MÖ 2. binin ortalarından sonraya tarihlendirilen bir mühür baskısı üzerinde yarı balık

görünümündeki “apkallu”, elindeki “gamlu” (Lituus) ile görülmektedir (Şekil 11) (Porada, 1948, s. 581; Ambos ve Krauskopf, 2008, s. 129).

Mısır ve Mezopotamya Uygarlıkları’nın ardından Anadolu toplumlarına bakıldığında Lituus ile burada da karşılaşmaktadır.

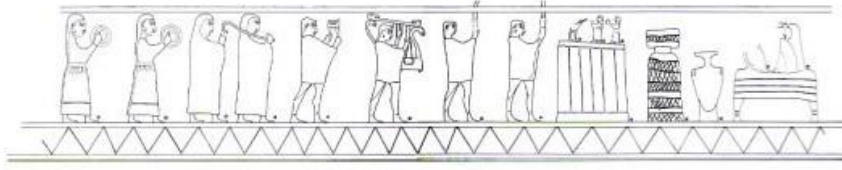

Şekil 12– Elinde “Gamlu” (Lituus) Tutan Din Görevlisi “Apkallu” (Otto, 2000, s. 8)

Anadolu’daki en erken Lituus MÖ 3. binin sonunda Alacahöyük’teki Kral Mezarları’ndaki parçalardır. Ayrıca Gordion Frig Tümülüsü’ndeki eğri asa parçalarıdır. Fakat bunlar bütün olmadığından parçalı halde bulunduğundan Lituus ile görsel bilgilerin çoğunluğunu Hitit Uygarlığı’na ait eserler üzerindeki betimler sağlamaktadır (Körte, 1904, s. 53; Çoşkun, 2007, s. 4).

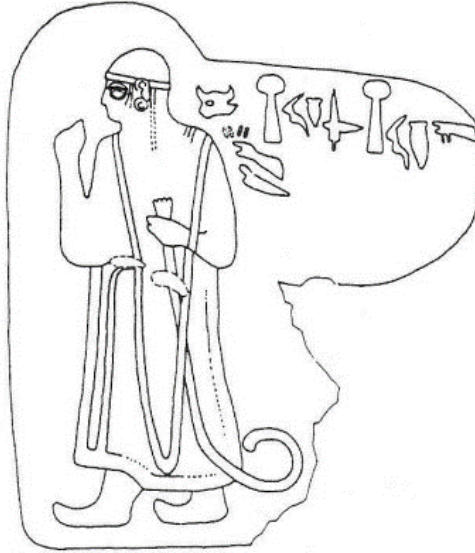
Hitit yazıtlarında kral asası “Giskalmus”, tanrı asası ise “Gısipa” olarak geçmektedir. Her ikisi de form olarak Lituus’a karşılık gelmektedir (Alp, 1947, s. 165; Alp, 1948, s. 320). “Giskalmus” oldukça ağır olup krallar tarafından sadece özel törenlerde kullanılmıştır. “Gısipa” ise tanrılarla ilgili betimlerde yer almış olup bazı özel yetkilere sahip din adamları tarafından kullanılmıştır (Alp, 1948, s. 320; Çoşkun, 2018, s. 13). Yine yazıtlarda bu asaların ismine sıklıkla otorite sembolü olarak rastlanmaktadır. Yazıtlardan birinde şöyle bir ifade geçmektedir: “Kral ve kraliçe otururlar. Kral bir eline “kalmus’u” alır....” (Klinger, 1996, s. 314)

Yazıtlar dışında Hitit Uygarlığı’na ait sanat eserlerinde bu asaların betimine rastlanmaktadır. Erken Hitit Dönemi’ne tarihlendirilen Hüseyindede, İnandık ve Bitik Vazoları’nda ve Aydın Mührü’nde bu asalar betimlenmiştir (Özgüç, 1958, s. 17; Çoşkun, 2007, s. 19). Bu örneklerden birine bakıldığında Çankırı İnandıktepe’de ele geçmiş bir vazoon üzerindeki üçüncü frizde bir tören alayı betimlenmiştir. Alayın beşinci sırasında başı mantosuyla örtülü şekilde betimlenmiş bir rahip omuzuna dayadığı “Gısipa” (Lituus) ile betimlenmiştir (Şekil 12) (Alp, 1999, s. 20).

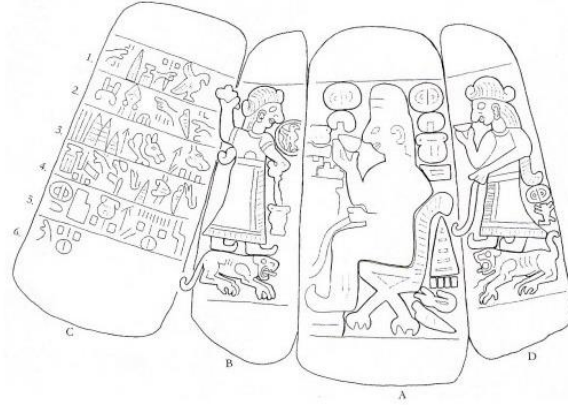
Şekil 13 – İnandık Vazosu Çizimi (Alp, 1999, s. 20)

Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen birçok anıt üzerindeki kabartmada ve mühürler üzerinde “Gıspa”, “Gıskalmus” diğer deyimle Lituus betimlenmiştir. Adana Sirkeli Anıtı üzerinde yazıttan anlaşıldığına göre Kral Muvatalli sol elinde ucu kıvrık kısmı aşağı gelecek şekilde bir “Gıskalmus” (Lituus) tutmaktadır (Şekil 13) (Bittel vd., 1967, s. 25; Coşkun, 2007, s. 23).

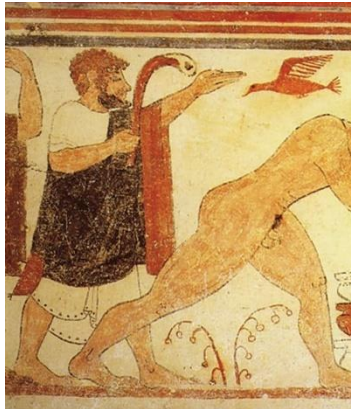
Şekil 14 – Adana Sirkeli Anıtı Çizimi (Bittel vd., 1967, s. 25)

Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen birçok steldeki ve başka sanat eserindeki betimlerde de bu asalar yer almaktadır. Sivas'tan Darende Steli üzerindeki betimde Tanrıça Hepat, elinde “Gıspa” (Lituus) ile gösterilmiştir (Şekil 14) (Hawkins, 2000, s. 304).

Şekil 15 – Sivas Darende Steli Çizimi (Hawkins, 2000, s. 304)

Değişik toplumlarda farklı adlar ile anılsa da işlevi ve amacı aynı olan Lituus, Etrüsk ve Roma toplumlarında da sıklıkla kullanım görmüştür. Roma öncesi Etrüsk toplumunda Lituus özellikle “augur” denilen bilicilerin sembolüydü. “Augur” elindeki Lituus ile kuş uçuşlarının yönünü saptar veya tanrıların isteklerini yorumlardı. Villa Nova Dönemi’nden beri Etrüsklerde “augur”lar” tarafından kullanılan Lituus, Etrüsklerin dini kurallarının yer aldığı “Etrusca Disciplina” adındaki kitapta geçmektedir. Yazılı metin dışında Etrüsk lahitlerinde ve mezar odalarını süsleyen duvar resimlerinde Lituus betimi yer almaktadır. Etrüsk antik kenti Tarquinia’da yer alan ve MÖ 530-520 yıllarına tarihlendirilen Augurlar Mezarı’ndaki duvarlarda mezara adını veren “augur” denilen biliciler ellerinde Lituus ile resmedilmiştir (Şekil 15) (Naso, 2005, s. 27; Maras, 2016, s. 37). Şekil 15’deki bu sahnede khiton ve himation giymiş sakallı “augur” denilen bilici sol eliyle ileriye işaret etmekte, sağ eliyle ise Lituus’u havaya doğru kaldırmaktadır. Muhtemelen bu hareketle kuşların hareketleri yorumlamakta ve hemen önünde gerçekleşen güreş müsabakasının sonucunu tahmin etmektedir.

Şekil 16 – İtalya, Tarquinia Augurlar Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Ayrıca Etrüsklerde en erken Lituus örneklerinden biri de bir başka Etrüsk antik kenti Cerveteri'deki bir mezardan ele geçen bronz Lituus parçalarıdır (Naso, 2005, s. 27; Maras, 2016, s. 37). “Augur” denilen biliciler, din görevlileri dışında yönetici düzeyinde kişiler tarafından da Lituus güç ve otorite vurgusu amaçlı kullanılmıştır. Etrüsk antik kenti Vulci'deki Tetnies Mezarı'nda bulunan ve MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Arnth Tetnies ve Tanchvil Tatnai Çifti'ne ait lahdin yan yüzlerinden birinde Lituus betimlenmiştir (Şekil 16) (Moscatelli, 2012, s. 13). Sahnede lahdin sahibi olan Arnth isimli yaşlı erkek figürü iki atın çektiği bir arabaya binmektedir. Arabanın yanında lahit sahibinin yardımcısı olan ve çıplak şekilde betimlenmiş genç bir erkek figürü vardır. Bu genç erkek yardımcı, lahit sahibinin yönetici kimliğini temsil eden Lituus'u tutmaktadır.

Şekil 17 – Arnth Tetnies ve Tanchvil Tatnai Lahdi, İtalya / Tarquinia Ulusal Arkeoloji Müzesi (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Lituus Etrüsklerin etkisiyle Roma toplumunda da önemli bir yer tutmuştur (Maras, 2016, s. 37). Roma toplumunda “augur” (bilici), “pontifex maximus” (başrahip) ve “magistratus” (dini, siyasi, askeri yetkileri bulunan yönetici) ünvanlı kimseler, krallar ve imparatorlar birer yetki, statü ve güç sembolü olarak Lituus kullanmışlardır. Sanat eserlerinde ve özellikle bu dönemlerde basılan sikkeler üzerinde bu durum izlenebilmektedir. Roma Krallığı'nın efsanevi kurucusu Romulus, Roma kentinin sınırlarını belirlerken tanrısal işaretleri kullanmış ve bunu yaparken, kentin sınırlarını çizirken Lituus kullanmıştır. Ardından Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius, “inauguratio” denilen resmi göreve başlama töreninde “Augur” bazı ritüeller gerçekleştirmiştir. Numa, resmi olarak kral pozisyonunda görevine başlamadan önce “Augur” ile beraber Roma Capitolinus Tepesi'ne gitmiştir. Burada Numa bir tahta oturmuş, “Augur” elindeki Lituus'u gökyüzüne doğru

kaldırmış ve tanrıların işaretlerine göre Numa'nın krallıktaki durumunu yorumlamıştır (Buckett, 2004, s. 3).

Roma Krallık Dönemi'nden sonra gelen Cumhuriyet Dönemi'nde de Lituus sembolü kullanılmaya devam edilmiştir. Sulla ve Caesar Dönemi'ndeki sikkelerde “augur”, “pontifex maximus” gibi ünvanların dini gücü bağlamında hem de askeri başarılarda otorite sembolü şeklinde Lituus görülmektedir. Sulla'ya ait sikkelerden birinin arka yüzünde sürahi ve Lituus betimlenmiştir (Şekil 17) (Stewart, 1997, s. 170; Ferrero, 2004, s. 93; Stewart, 2018, s. 110; Rowan, 2019, s. 62).

Şekil 18 – Sulla'ya Ait Sikke (Stewart, 1997, s. 190)

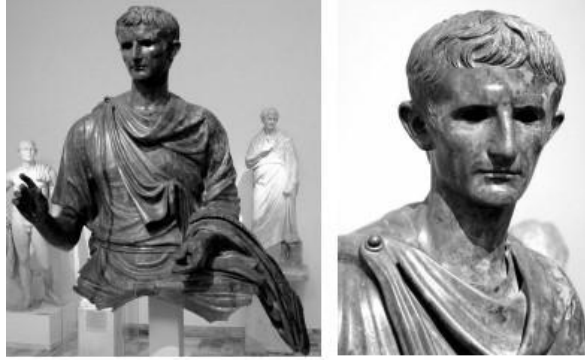
Caesar'a ait sikkenin arka yüzünde sürahi, Lituus sembolleri, “AVGV” ve “PONT MAX” lejantları yer almaktadır (Şekil 18) (Stewart, 1997, s. 170; Ferrero, 2004, s. 93; Stewart, 2018, s. 110; Rowan, 2019, s. 62).

Şekil 19 – Caesar'a Ait Sikke (Stewart, 2018, s. 116)

Roma İmparatorluk Dönemi'nde etkili bir yeri olan ve ideolojik propagandanın sistemli temellerini atan Augustus Lituus sembolünü dönem eserlerinde sık sık kullanmıştır. Bilindiği gibi İmparator Augustus dini, propagandalarında önemli bir yere oturtmuş, Eski Roma dini kurallarını ve inançlarını canlandırma yoluna gitmiştir. Kendini adeta “Yeni Romulus” yani “Roma'nın ikinci kurucusu” gibi görmüştür. MÖ 12'de “Pontifex maximus” (başrahip) ünvanını da alınca betimlerinde Lituus önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Hem dini hem de askeri, siyasi açıdan gücüne bu sayede atıf yapmıştır (Györi, 2015, s. 46). MÖ 12 civarında yapıldığı düşünülen bronz

heykelinde İmparator Augustus'un parmağında Lituus betimli bir yüzük bulunmaktadır (Şekil 19) (Rocco, 2009, s. 736).

133-134. Atene, Museo Archeologico Nazionale. Statua di Augusto dall'Egeo.

Şekil 20 – Augustus Heykelinin Yüzüğü, Atina Arkeoloji Müzesi (Rocco, 2009, s. 736)

Diğer Roma İmparatorları tarafından da Lituus sembol olarak kullanılmaya devam etmiştir. (Hernandez, 2022, s. 123).

Çoban esasının nasıl bilici, rahip, tanrı ve yönetici esasına doğru evrildiği örnekler üzerinden izlenebilmektedir. Çobanların kullandığı sıradan bir sopayken, öncelikle çobanlık mesleğiyle tanrısallık arasında bir bağ kurulmuş, Tanrı'yla insanlar arasında köprü rolü oynayan rahipler, din adamları ve Tanrı'nın temsilcisi gibi görülen krallar, imparatorlar sürüleri diğer deyimle halkı yönlendiren bir çoban rolünü üstlenmiştir. Buradan sıradan çoban sopası daha farklı bir işlev kazanıp dönüşüme uğramıştır. Bu değişim antik dönem doğu ve batı uygarlıklarında hem yazılı kaynaklar hem de görseller üzerinden takip edilmektedir. Roma İmparatorluğu ardından Erken Hristiyanlık Dönemi'nde, Orta Çağ'da, Rönesans'ta, Modern Çağ'da hatta günümüzde bile çoban sopasından evrilerek yönetici ve din adamı esas haline ulaşan Lituus'un kullanımı devam etmektedir (Focke, 1950, s. 338; Carlen, 1978, ss. 43-45; Schneiders, 2017, s. 34).

Erken Hristiyanlık Dönemi'ne tarihlendirilen St. Priscilla Yeraltı Mezarı'ndaki duvar resimlerinden birinde 'İyi Çoban İsa' betimiyle Orpheus, gösterilmiştir (Şekil 20) (Sunay, 2012, s. 204). Sahnenin tam merkezinde ayakta duran ve khlamys giymiş Orpheus figürü elinde bir Lituus tutmaktadır. Figürün omuzlarında bir keçi, iki yanında dallara konmuş kuşlar yer almaktadır. Figürün ayaklarının sol tarafında bir koyun, sağ yanında ise bir keçi betimlenmiştir.

Şekil 21 – Roma St. Priscilla Mezarı (Sunay, 2012, s. 204)

Şekil 20'deki sahnenin ikonografisine odaklanmak konu bağlamında önemlidir. Hristiyanlık'ta İsa'ya "İyi Çoban" sıfatı atfedilmiştir (Parker, 1877, s. 117); bu sebeple de Hristiyanlık ile ilgili birçok sanat eserindeki sahnede "İyi Çoban İsa" betimleri yer almaya başlamıştır. Fakat çok tanrılı dinlerde de çobanlıkla ilgili benzer ikonografinin kullanımı bulunmaktaydı. Bu sebeple de birbirine benzer betimler ortaya çıkmıştır. Özellikle bu benzer betimler bir geçiş dönemi olan Erken Hristiyanlık Dönemi'nde göze çarpmaktadır. Çok tanrılı dinden tek tanrılı dine geçişin izlerinin bir arada görüldüğü Erken Hristiyanlık Dönemi eserlerde direkt İsa betimleri yerine "İyi Çoban" betimi altında Orpheus ve Hermes karşımıza çıkmaktadır (Dokuzboy, 2010, s. 16; Kasap, 2020, ss. 47-51). Şekil 20'de yer alan "İyi Çoban Orpheus" sahnesi bu durumun bariz bir örneği olarak düşünülebilir. İlerleyen süreçte artık "İyi Çoban" betimlerinde direkt olarak İsa'yı görmek mümkündür.

Çobanlık sıfatı İsa peygamberin ardından öğrencisi, havarisi Aziz Petrus'a geçmiştir (Boysal, 2022, s. 134). Aziz Petrus ise İncil'deki Mektuplar'ın 5. bölümünde ihtiyarlara seslenirken şöyle demektedir: "Size emanet edilen Tanrı'nın sürüsünü güdün, zorla değil istekle; yakışsız kazanç sevdasıyla değil, hevesle; Tanrı'nın emaneti olanlara efendilik taslayarak değil, sürüye örnek olarak çobanlık edin. Böylece Baş Çoban (İsa Mesih) ortaya çıktığı zaman solmaz ihtişam tacını alacaksınız." (Kutsal Kitap, 2009, s. 1373). Bu sözlerle Aziz Petrus, gerek yöneticilere gerek din adamlarına iyi birer çoban olmalarını ve bu rolü layıkıyla yerine getirmelerini işaret etmektedir. Aktarılan bu "çoban" sıfatının önemli bir unvan olduğunun da

altını çizmektedir. Çobanlığın ayrılmaz bir parçası olan Lituus da tıpkı “çoban” sıfatı gibi yöneticilerin ve din adamlarının erk sembolü haline gelmiştir. Böylece Hristiyanlıkta, çoban sopasından yönetici ve din adamı asası olarak evrilen Lituus, psikoposların ve başrahiplerin asalarında hala yaşayan bir modele dönüşmüştür.

MS 4. yüzyılda İmparator Konstantin, “privilegium fori” aracılığıyla psikoposlara ruhani ve dünyevi yargı yetkilerinin bir sembolü olarak asa taşıma izni vermiştir. Bu durum başlangıçta seyrek olsa da MS 7. yüzyılda özellikle Fransa, İspanya ve Almanya’da yaygınlaşmıştır. MS 7. yüzyıla tarihlendirilen Aziz Germanus’a ait Lituus başı örnek verilebilir (Şekil 21) (Focke, 1950, s. 338; Carlen, 1978, ss. 43-45; Schneiders, 2017, s. 34).

Şekil 22 – Aziz Germanus’a Ait Lituus, Vatikan Müzesi (Schneiders, 2017, s. 34)

MS 11. yüzyıldan itibaren Lituus piskoposlar, başrahipler ve imparatorlar arasında devredilen bir dini güç veya otorite sembolü haline gelmiştir. Özellikle başrahipler, kendi yetkileri dışında yer alan bir bölgede Lituus taşıırken, asanın ucu kıvrık kısmı içe dönük şekilde tutmaktadır. Kendi bölgesi yani kontrolü altındaki yerde ucu kıvrık kısmı dışa doğrudur. (Focke, 1950, s. 338; Carlen, 1978, ss. 43-45; Schneiders, 2017, s. 34). MS 13. yüzyılda Lituus daha gösterişli halde yapılmaya başlanmıştır. Aziz Otto’nun bakır yaldızlı asa başında bu dekoratif süslemeler inceliklerle betimlenmiştir (Şekil 22) (Focke, 1950, s. 338; Carlen, 1978, ss. 43-45; Schneiders, 2017, s. 34).

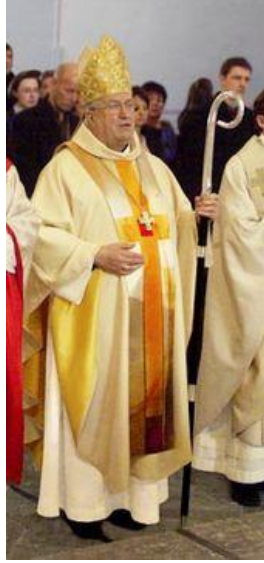
Şekil 23 – Aziz Otto’nun Asası, Vatikan Müzesi (Schneiders, 2017, s. 34)

Ayrıca krallık, hanedanlık armalarında da Lituus hem dini hem de yönetsel bağlamda yetki ve güç kapsamında görülmektedir. Almanya Bavyera Eyaleti’ne bağlı Arberg armasında kartal ve Lituus görülmektedir. İsviçre Basel-Landschaft Kantonu armasında da Lituus betimlenmiştir. Bu örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür (Şekil 23) (Focke, 1950, s. 338; Carlen, 1978, ss. 43-45; Schneiders, 2017, s. 34).

Şekil 24 – Krallık, Hanedanlık Armaları (Carlen, 1978, s. 44)

Lituus günümüzde de hala kardinal, piskopos ve başrahiplerin törenleri esnasında kullanılmaya devam edilmektedir. 2018 yılından bir törende Kardinal Karl Lehmann modern bir tarzda yapılmış bir Lituus (din adamı asası) ile görülmektedir (Schneiders, 2017, s. 35) (Şekil 24).

Şekil 25 – Kardinal Lehmann’ın Fotoğrafı (Schneiders, 2017, s. 36)

2.3. Müzik Aleti Olarak Lituus

Lituus’un üçüncü anlamı ise Roma döneminden itibaren kullanılan bir müzik aleti olmasıdır. Roma döneminde form olarak Lituus’a benzediği için bu adı alan nefesli bir müzik aleti üretilmiştir. Çıkarıldığı tınılardan dolayı sevilen Lituus ilerleyen zamanlarda özellikle Barok Dönem’de kullanılmaya devam etmiştir (Meucci, 1989, s. 86).

Lituus bir müzik aleti olarak tanımlanacak olursa; “J” harfine benzer bir şekle sahip bir Roma Dönemi nefesli çalgısıdır. Ayrılan bir ağız kısmı vardır. İlk örnekleri sıradan boynuzlar şeklindeyken, zamanla bronz taklitleri yapılmıştır (Barnes, 1980, s. 65; Sadie, 1997, s. 532; Celasin, 2002, s. 91). Evlilik, kutlama, cenaze törenlerinde ve askeri etkinliklerde kullanılmıştır. Bazı durumlarda askeri kamplarda çalınan bir başka müzik aleti “buccina” ile eş anlamda kullanılmıştır (Meucci, 1989, s. 86).

Lituus betimlerde askeri bir enstrümandan ziyade sıklıkla törenlerde müzisyenlerle birlikte gösterilmiştir (Meucci, 1989, s. 87). Roma Dönemi’ne tarihlendirilen bir lahit üzerinde cenaze tören alayı betimlenmiştir. Sahnede iki müzisyen “cornu”, bir müzisyen ise Lituus çalarken gösterilmiştir (Şekil 25) (Böhner ve Werz, 2023, s. 16).

Şekil 26 - İtalya Aquila'dan Lahit Üzerinde Müzisyen Betimi (Aquila Milli Müzesi) (Böhner ve Werz, 2023, s. 17)

Yine bir başka örnek ise Nepal'deki Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, gladyatörlerle ilgili kabartma üzerinde bir alay görülmektedir. Bu alayın arasında Lituus çalan bir müzisyen betimlenmiştir (Şekil 26) (Böhner ve Werz, 2023, s. 17).

Şekil 27 - Nepal'den Alayda Lituus ve Diğer Müzik Aletlerini Çalanlar (Böhner ve Wertz, 2023, s. 17)

Betimler dışında antik yazarlarda eserlerinde Lituus ile ilgili bilgiler vermektedir. Yazarlar daha çok Lituus'un bir müzik aleti olarak çıkardığı ilahi, zaferi çağrıştıran ama bir o kadar ürkütücü sesi üzerinde durmuşlardır. Bu ses düşmanları korkuturken; Roma'da zaferi çağırıyordu. Antik yazarlardan Silius Italicus (1905, s. 146) eserinin 13. bölümünde şöyle demektedir: "...çınlayan Lituus durmayı reddediyordu, adeta atlara hükmediyordu ve tabi ki düşmanların titreyen kulaklarına..." Bir başka antik yazar Ovidius (1933, s. 216) Lituus ile ilgili şunları ifade etmektedir: "... şu an savaş işareti Lituus gelmek üzereydi..." Horatius ise (1919, s. 23) diğerleri gibi bu müzik aletinden savaş işareti olarak bahsetmektedir: "Birçok castrum hazırды ve savaş aleti Lituus üflendi..."

Roma döneminde müzik aleti fonksiyonu kazanan Lituus, MÖ 300-MS 200 aralığındaki Kelt müzik aleti "carnyx" üzerinde de etkili olmuştur. Roma nefesli müzik aleti Lituus ile benzer bir forma sahip bu müzik aleti savaşlarda kullanılmıştır. Özellikle Almanya, Fransa ve Britanya'da geniş kullanım görmüştür. Danimarka Milli Müzesi'nde sergilenen bir eser üzerinde Kelt savaşçıları ellerindeki "carnyx" adlı müzik aletlerini üflerken betimlenmişlerdir (Şekil 27) (Alexandreuscu, 2007, s. 34; Bochnack ve Frankowski, 2010, s. 182).

Şekil 28 - Kelt Savaşçılar (Danimarka Milli Müzesi) (Alexandreuscu, 2007, s. 35)

Keltlerden sonra Lituus Orta Çağ'da da kullanım görmüştür. Haçlı Seferi üzerine yazan tarihçiler eserlerinde Hristiyan ordularında Lituus kullanımına dikkat çekmektedir. Bu dönemde bükülmüş boynuzlar için Lituus ismi kullanılmıştır. Örnekler üzerinden gidilecekse; Bosch'un 1450 tarihli bir eserinde Lituus çalan bir adam görülmektedir (Şekil 28) (Tamboer ve Vilsteren, 2006, s. 235).

Şekil 29 - Lituus Çalan Adam (Tamboer ve Vilsteren, 2006, s. 235)

Ardından Barok Dönem'in sanatçıları tarafından da Lituus büyük ilgi görmüştür. Özellikle 1685-1750 arasında yaşamış olan Johann Sebastian Bach'ın eserlerinde müzik aleti Lituus üzerine eserler yer almıştır. Müzikologlar çalışmalarında eğer yazılan bu eserler çalınması oldukça zor olan bir Lituus ile seslendirilirse ortaya hem tanrısallık hem de ürkütücü bir sesin çıktığını ifade etmişlerdir (Tamboer ve Vilsteren, 2006, s. 236).

3. SONUÇ

Yapı olarak sosyal ve simgeleştiren bir varlık olan insan, kendine bir toplumsal ve sosyal yaşam düzeni meydana getirmiştir. Bu düzende de insan güç ve yetki kazanmak ve belli bir konuma ulaşmak adına bazı nesneleri sembol olarak kullanmış ve bunlarla mesaj vermiştir. Bu bağlamda Lituus kelimesi önemli sembollerden biridir.

Ucu kıvrık, eğik sopa veya asa olan Lituus kelimesine üç farklı anlam yüklenerek sembolleştirilmiştir. Bu anlamlardan ilki Lituus'un bir çoban sopası olmasıdır. Lituus kullanılmaya başlandığı ilk andan itibaren fonksiyon olarak çobanlar tarafından tercih edilmiştir. Bu antik dönemden günümüze kadar devam etmiştir. Hatta bazı bölgelerde günümüzde de çobanlar tarafından tercih edilmektedir.

Lituus'un ikinci anlamı çoban sopasından tanrı, din adamı, bilici ve yönetici asası olma sürecidir. Sıradan bir çoban sopasının nasıl bu şekilde bir metamorfoza girdiği örnekler üzerinden takip edildiğinde insanoğlunun doğasında var olan simgeleştirme diğer deyimle sembolleştirme güdüsünün dışı vurumu rahatlıkla görülebilir. Öncelikle çoban kavramı tanrısal bir role bürünmüş, halk sürüye benzetilerek çobanının sopası da yönetici erkin bir asası haline dönüşmüştür. Böylece Antik Doğu uygarlıklarında özellikle Antik Mısır'da din adamlarının, tanrıların ve kralların asası, Antik Batı uygarlıklarında ise Etrüsklerde "augur" denilen bilicilerin, Romalılarda "pontifex maximus" denilen başrahiplerin, yöneticilerin ve imparatorların sembolik asası olarak kullanılmıştır.

Ardından Erken Hristiyanlık Dönemi'nden başlayarak "İyi Çoban", "çobanlık" kavramlarının peygamberlerden azizlere, din adamlarına ve yöneticilere dini inanç aracılığıyla geçtiği gibi Lituus' ta bu kavramların somut birer göstergesi olarak bu aktarımda yer almıştır. Özellikle Lituus Orta Çağ'da kardinalerin, piskoposların ve başrahiplerin asası olmuş ve görev değişiminde birinden diğerine devredilen bir hale gelmiştir. Yine bu dönemde krallıklar armalarında yöneticilik simgesi olarak Lituus kullanmışlardır. Günümüzde bazı törenlerde hala din adamlarının ellerinde bu sembolik asaları görmek mümkündür.

Lituus iki kullanım alanı ve anlamı dışında son olarak Roma Dönemi'nde bir müzik aleti olarak yer almıştır. Bu müzik aleti de sıradan olmamış, çalması çok maharet istemiştir. Lituus çıkardığı ilahi ama bir o kadar da değişik, ürkütücü tınırlarla da hem antik yazarların hem modern dönem müzikologların dilinden düşmemiştir. Roma Dönemi örneklerinin ardından Lituus etkisinin görüldüğü Kelt müzik aleti "carnyx", Orta Çağ boynuzları üzerinden Lituus var olmaya devam etmiştir. Barok Dönem'de özel bir yere sahip olmuştur. Bach'ın eserlerinde hayat bularak bir nevi ölümsüzleşmiştir.

Sonuç olarak, Lituus denilen ucu kıvrık ahşaptan bu basit sopa, insan denen varlıkla üç farklı anlamla adeta vücut bulmuş, sembolleşerek belli mesajlara aracılık vazifesi üstlenmiştir. İlk bakıldığında birbirinden tamamen

farklı üç anlam gibi gözüke de aralarında kopmaz bağlar vardır. Tamamen bir başkalaşımdan ziyade bir iç içe geçme hali de mevcuttur. Çobanlık rolü ile din adamlığı veya yönetici rolleri harmanlanarak bütün hale gelmiştir. Ardından müzik aleti olarak kullanımında güçlü sesiyle bir zafer nidasına vurgu yapılmıştır. Lituus bu üç yüzüyle gücün ve yetkin olmanın bir sembolü olmuştur. Bu sembolün izleri ise hem antik hem modern çağlarda takip edilebilmektedir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akalın, K. H. (2016). Mitlerin Yaşamamış İnsan-Tanrılarında İncillerdeki Tek Tanrı-İnsani Sembolik İsa'ya Geçiş. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 171-223.
- Alexandreuscu, C. G. (2007). Music in Art. *Iconography of Wind Instruments in Ancient Rome: Cornu, Bucina, Tuba and Lituus*, 32(1.2), 33-46.
- Alp, S. (1947). La Desgination du Lituus en Hittite. *Journal of Cuneiform Studies*, 1947, 164-175.
- Alp, S. (1948). Gışkalmuş, Lituus and Hubbi "Earring" in the Hittite Texts. *Belleten*, XII, 320-324.
- Alp, S. (1999). *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağı'nda Anadolu'da Üzümlük ve Şarap*. Kavaklıdere Kültür Yayınları.
- Ambos, C. ve Krauskopf, I. (2008). The Curved Staff in the Ancient Near East as a Predecessor of the Etruscan "Lituus". *Proceedings of the International Colloquium Leiden*, 16, 127-153.
- Aristoteles. (2016). *Politika* (M. Tunçay, Çev.). Remzi.
- Bar-Adon, P. (1980). *The Cave of the Treasure*. Israel Exploration Society.
- Barnes, A. (1980). *Brass Instruments, Their History and Development*. J. Limited.
- Bittel, K., Naumann, R., Otto, H. (1967). *Yazılıkaya Architektur, Felsbilder Inschriften und Kleinfunde*. J.C. Hinrichs.
- Black, J., ve Green, A. (2003). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. British Museum Press.
- Blazquez, J. M., ve Monteguado, G. L. (1989). Mosaicos Romanos del Museo Arqueologico Nacional. *Corpus de Mosaicos de Espana*, IX, 117-124.
- Bochnack, T., ve Frankowski, P. (2010). Brazowy Acrofon z Marborka: Carnyx, Lituus czy Olifant?. *Terra Barbarica*, II, 177-196.
- Bossert, H. (1957). Meine Sonne. *Orientalia*, 26, 97-126.
- Boysal, A. S. (2022). Eski Ön Asya'da Tanrı, Kral ve Peygamber Unvanı Olarak "Çoban". *Süleyman Demirel Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 123-138.
- Böhner, U., ve Wertz, U. (2023). Der Lituus- Fund von 1857 bei Hannover. *FAN Post*, 2023, 15-18.
- Buckett, W. (2004). Epiphanies and Signs of Power: Minoan Suggestions and Comparative Evidence. *Ilionis Classical Studies*, 29, 1-23.
- Carlen, L. (1978). *Bischofsstab*. De Gruyter.
- Cassier, E. (2005). *Devlet Efsanesi* (M. Tunçay, Çev.). Say Yayınları.
- Cattini, G., Santacana, C., Motta, G. (2017). Fashion and Political Identities: The Symbolism of Headwear in Contemporary Spain. *Fashion through History: Costumes, Symbols, Communication*, 2, 234-248.

- Celasin, C. (2002). *Hristiyanlık Öncesi Anadolu Medeniyetlerinde Müzik Aletleri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Collon, D. (1983). Krumstab (Lituus). *Realexion der Assyriologie*, VI, 252-253.
- Çoşkun, İ. (2007). *Hitit Sanatında Lituus Tasvirleri* (Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoşkun, İ. (2018). Hitit İmparatorluk Dönemi Krallık Asası. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 9-26.
- Delbrueck, R. (1929). *De Consulardiptychen und Werwandte Denkmaler*. De Gruyter.
- Dokuzboy, A. (2010). *Tripolis Orpheus Kabartması* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ferrero, M. (2004). *Il lituus sulle monete romane repubblicane, l'immaginario e il potere nell'iconografia monetale*. G. Bretschneider.
- Focke, F. (1950). *Szepter und Krumstab. Eine symbolgeschichtliche Untersuchung*. Paderborn.
- Györi, V. (2015). The Lituus and Augustan Provincial Coinage. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55, 45-60.
- Hamidullah, M. (2003). *İslam Peygamberi (Hayatı ve Faaliyetleri)*. İrfan Yayıncılık.
- Hawkins, J. D. (2000). *Corpus of the Hieroglyphic Luwian Inscriptions*. De Gruyter.
- Hayes, W. (1953). *The Scepter of Egypt. Part I: From the Earliest Times to the End of the Middle Kingdom*. Harvard University Press.
- Hayes, W. (1990). *The Scepter of Egypt. A Background for the Study of the Egyptian Antiquities in the Metropolitan Museum of Art from the Earliest Times to the End of the Middle Kingdom*. Metropolitan Museum of Art Press.
- Hernandez, A. A. (2022). El lituus en las acunaciones cívicas de Hispania. *Acta Numismatica*, 52, 123-138.
- Hobsbawm, E. J., ve Ranger, T. (2000). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Horatius, Q. F. (1919). *Carmina* (A.T. Murray, Çev.). Sanborn.
- Jannot, J. R. (1993). Insignia potestatis. Les signes du pouvoir dans l'iconographie de Chiusi, in la civiltà di Chiusi e del suo territorio. *Atti del XVII Convegno di Studi Etruschi e Italici Chianciano Terme*, 17, 231-235.
- Kasap, S. (2020). *Sümer'den Bizans'a Çoban İkonografisi* (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Klinger, J. (1996). *Untersuchungen zur Rekonstruktion der Hattischen Kultschicht*. Wiesbaden.
- Körte, G. (1904). *Gordion: Ergebnisse der Ausgrabung im Jahre 1900*. Heidelberg University Press.
- Kupper, J. R. (1961). *L'iconographie du dieu Amurru dans la glyptique de la I. Dynastie babylonienne*. Palais des Academies.

- Kutsal Kitap. (2009). *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*. Yeni Yaşam Yayınları.
- Maras, D. F. (2016). Lituus Etruscus. Osservazioni su forma e funzione del bastone ricurvo nell'Italia centrale. *Studi Etruschi*, 79, 37-62.
- Meucci, R. (1989). Roman Military Instruments and the Lituus. *Galpin Society Journal*, 42, 85-97.
- Moscattelli, G. (2012). Gli Etruschi e L'amore Coniguale: I Sarcophaghi dei Tetnies da Vulci. *ArcheoTuscia*, 2(3), 11-13.
- Naso, A. (2005). *La pittura etrusca*. L'Erma di Bretschneider.
- Otto, A. (2000). *Die Entstehung und Entwicklung der Klassischsyrischen Glyptik*. De Gruyter.
- Ovidius, P. N. (1933). *Fasti* (A.T. Murray, Çev.). Cambridge University Press.
- Önal, M. (2017). *Urfa Edessa Mozaikleri*. Şanlı Urfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Özgüç, T. (1958). Bitik Vazosu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVI (1.2), 1-19.
- Parker, J. H. (1877). *The Archaeology of Rome*. The University of Oxford.
- Porada, E. (1948). *Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North American Collections*. Pantheon Books.
- Reiner, E. (1958). *Surpu. A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*. Selbstverlag.
- Rocco, G. (2009). *Anelli con il lituus su statue bronze romane*. Quasar.
- Roncalli, F. (1981). Die Tracht des Haruspex als frühgeschichtliches Relikt in historischer Zeit. *Die Aufnahme fremder Kultureinflüsse in Etrurien und das Problem des Retardierens in der etruskischen Kunst Mannheim*, 8(10), 124-132.
- Rowan, C. (2019). *From Caesar to Augustus: Using Coins as Sources*. Cambridge University Press.
- Sadie, S. (1997). *Grove Dictionary of Musical Instruments II-III*. MacMillan Publishers Limited.
- Schafer, T. (1989). *Imperii Insignia Sella Curulis und Fasces 2*. Philipp von Zabern.
- Schneiders, S. (2017). *Baculus Pastoralis Bischofs und Abtstabe des 5. bis 12. Jahrhunderts in Irland und auf dem Kontinent: Typologie und Chronologie*. Freiburg Brsg.
- Silius, I. (1905). *Punica* (H. Graham, Çev.). The Mellon Foundation.
- Silvermann, D. P. (1978). *Masterpieces of Tutankhamun*. Abbeville Press.
- Stewart, R. (1997). The Jug and Lituus on Republic Coin Types: Ritual Symbols and Political Power. *Phoenix*, 51(2), 170-189.
- Stewart, R. (2018). Seeing Caesar's Symbols: Religious Implements on the Coins of Julius Caesar and His Successors. *Concordia Discipularum*, 18, 107-121.

- Sunay, S. (2012). Erken Hristiyan ve Bizans Sanatında Hâle. *Ekev Akademi Dergisi*, 50, 197-213.
- Tamboer, A., ve Vilsteren, V. (2006). Celtic Bugle, Roman Lituus or Medieval Ban Horn-An Evaluation of Cast Bronze Horns. *Papers of 4 th Symposion of the Internet Study Group on Music Archaeology at Michaelstein*, 4, 223-236.
- Walker, J. H. (1908). *The Inscription, Athribis. British School of Archaeology in Egypt*. Hazell.
- Wilkinson, T. (2005). *Early Dynast Egypt*. Routledge.